

HOGY JUTHATOK A PÉNZEMHEZ?

Az ügyvédi sikerdíjas jogérvényesítési rendszer közgazdasági háttere

Jelen írás röviden áttekinti az ügyvédekkel ügyvédi sikerdíj (contingency fee) alapon kötött szerződésekre vonatkozó nemzetközi példákat, majd elemzi, hogy Magyarországon a jogszabályok milyen kereteket adnak a hatékony versenyjogi jogsértésekhez kapcsolódó magánjogi keresetekhez. A tanulmány második része azt vizsgálja, hogy a versenyjogi jogsértések folytán „érdekelt” személyek esetében milyen pénzügyi tényezők és esetleges közgazdasági megfontolások befolyásolják az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést.*

BEVEZETÉS

Az igazságszolgáltatáshoz közvetlenül kapcsolódó egyik alapvető emberi jog, a „bíróshoz fordulás jogának” a jelentősége egyre nagyobb. Magyarország Alaptörvénye 26. cikkének 1. bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Ezt az Alaptörvényben megjelenő jogot elsősorban a polgári eljárásjog tölti fel tartalommal. A bírói út igénybevételének tényleges lehetősége abban jelenik meg, hogy az egyéni jogérvényesítés nem lehet függvénye az egyén jogi és gyakorlati ismereteinek, illetve anyagi viszonyainak (*Kiss* [2006] 86–87. o). Az Európa Tanács több ajánlásában¹ megállapította, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés joga minden demokratikus társadalomnak alapvető eleme, hiszen a tagállamokban a bírósági eljárások gyakran összetettek, időigényesek és költségesek, a magánszemélyek pedig – különösen a vagyoni és társadalmi szempontból hátrányos helyzetűek – jogaikat nem gyakorolhatják akadálymentesen.

* A tanulmány nem vizsgál közgazdasági modelleket. Célja, hogy bemutassa az ügyvédi sikerdíjas rendszerben indítható keresetek joggazdasági hátterét, és kitekintsen arra, hogy a csoportos keresetek hogyan tehetnék hatékonyabbá a kártérítési rendszert.

¹ Ajánlás az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés elősegítéséről [Council of Europe, Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Facilitating Access to Justice]; Ajánlás a szegényeknek a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáféréseinek biztosításáról [Council of Europe, Recommendation No. R (93) 1 of the Committee of Ministers to Member States on Effective Access to Law and to Justice for the Very Poor].

- ♦ „A bíróság előtti jogérvényesítés szempontjából az eljárás költségei bizonyulnak az egyik legmeghatározóbb tényezőnek. A jogosultak adott esetben azért nem fordulnak bírósághoz, mert ettől visszatartják őket a perrel kapcsolatos kiadások, az ügyvédi munkadíj és az egyéb költségek. Ezt a problémát az egyes jogrendszerekben a jogi segítségnyújtás rendszerének kiépítésével és költségkedvezmények biztosításával igyekeznek megoldani. A jogi segítségnyújtás ezen formái azonban általában rászorultságtól függenek, ezért a versenyjogi jogsértésekből eredő igények érvényesítése során kevésbé valószínű, hogy elérhetőnek bizonyulnának.” (Belényesi–Szabó [2008]).

Versenyjogi szempontból a tényleges jogérvényesítés fenti kerete azonban már első ránézésre is túl szűknek tűnik. A jogérvényesítésnek ugyanis a kapcsolódó jogági – például gazdasági jog, versenyjog, büntetőjog – jelentősége mellett közgazdasági szerepe is van, ami a piaci versenyre vonatkozó keretrendszerben jut kifejezésre. A közgazdasági szerep a versenyjogi jogsértésekhez kapcsolódó egyéni jogérvényesítések esetében vonatkozik arra, hogy a magánjogi jogérvényesítés lehetősége milyen mértékben fejt ki számszerűsíthető hatást a vállalkozások versenyjog által tiltott tevékenységére („pénzügyi eredetű elrettentő hatás”), valamint számba veszi, hogy a valós vagy vélt jogos igényt érvényesítőnek milyen, pontosan kifejezhető gazdasági érdekei vannak („számszerűsíthetőség”). Végezetül a közgazdaságilag vizsgálható az is, hogy létezik-e a jogrendszerben pénzügyi ösztönző az általában igen összetett kártérítési perek bíróság előtti kezdeményezésére.²

A hatékony jogérvényesítésnek tehát magán- és közjogi szempontjai is vannak. Kiinduló feltételezésünk az, hogy a versenyjog-ellenes magatartásokból származó károkkal kapcsolatos jogérvényesítés eredményességének elengedhetetlen feltétele a részletesen kidolgozott és rutinszerűen alkalmazott magánjogi jogérvényesítési keretrendszer, amely ösztönzi a károsultat és kellően megfizeti a jogi képviselőt is.

A versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatos jogérvényesítési igény különösen a – jellemzően magas perértékű – magánjogi kártérítések vonatkozásában jelenik meg. Az Egyesült Államokban, a *Towers Perrin* [2008] tanulmány szerint, a 2007-ben indított kártérítései ügyek összértéke 252 milliárd dollár volt. A tanulmány 2011-es frissítése szerint ez az összeg 264,6 milliárd dollár volt, ami a 2009-es csökkenéshez képest, ismét emelkedést mutat.³ A magas érték ellenére a megállapított jogsértésekhez képest jóval alacsonyabb számú magánjogi keresetet kezdeményeznek.

² A kérdéskör számos kutatási lehetőséget felvet, de például a perek hatékonyságának, valamint más kártérítési keresetek perindítással kapcsolatos pénzügyi ösztönzőinek közgazdasági elemzése már túlmutatna a tanulmány keretein. A versenyügyek jelentős közgazdasági dimenziói, valamint a kár és a károkozás közötti okozati összefüggések megállapítása miatt azonban a pénzügyi ösztönzők meglétének a szerepe a tárgyalat tartalmú ügyekben hangsúlyosabb.

³ Forrás: *Towers Watson* [2011], illetve a 2009-es és 2010-es adatokra: <http://www.towerswatson.com/en-US/Insights/IC-Types/Survey-Research-Results/2012/01/2011-Update-on-US-Tort-Cost-Trends>.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSHOZ VALÓ JOG VERSENYJOGI
ÉRTELMEZÉSE⁴

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés a versenyjogi rendelkezések megsértéséből eredő igények érvényesítése szempontjából kiemelt jelentőségű. A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tptv.), többször módosított XIV. fejezete szabályozza a bíróság versenyfelügyeleti eljárását. A szabályozás értelmében a tisztességtelen verseny tilalmával kapcsolatos rendelkezések megsértése miatti eljárás lefolytatása a törvényszék hatáskörébe tartozik, az „érdekelt” pedig a keresetben a Tptv. hivatkozott szabályában felsoroltakat követelheti (86. paragrafus). A keresetindításra jogosult „érdekelt” fogalma ugyanakkor nemcsak a Tptv. rendelkezéseiben jelenik meg, hanem a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) alapelvei között is szerepel. A Pp. 3. paragrafusának 1. bekezdése szerint a bíróság a polgári ügyekben felmerülő jogvitát erre irányuló kérelem esetén bírálja el, ilyen kérelmet pedig – ha törvény eltérően nem rendelkezik – csak a vitában „érdekelt” fél terjeszthet elő. A versenyjogi jogsértések kapcsán – például versenykorlátozó megállapodás vagy összehangolt magatartás esetén – felmerül, hogy ki és milyen igényekkel fordulhat bírósághoz, vagyis a gyakorlatban hogyan kell értelmezni az „érdekelt” fogalmát.

A versenyjogi jogsértések folytán „érdekelt”, azaz az üzleti forgalmat lebonyolító vállalkozások többsége esetében nem merül fel a „rászorultság” kérdése. A bíróság előtti jogérvényesítés azonban e vállalkozások számára is jelentős anyagi kockázatokkal, költségekkel, munkadíjakkal és veszteségekkel jár, főleg abban az esetben, ha az eljárás kezdetén nehezen mérhető fel a pernyertesség esélye. Az említett vállalkozásokat tehát elsősorban az tartja vissza, hogy bírósághoz forduljanak polgári igényük érvényesítése miatt, hogy ez gazdasági szempontból nem feltétlenül bizonyulna ésszerű döntésnek. Az is kérdéses, hogy az esetlegesen érintett végfelhasználók, azaz a fogyasztók, akik nem ritkán szintén elszenvedői egy kartellból eredő, az alvállalkozók által továbbhárított és megemelt költségeknek, miként követelhetik vissza a jogsértés miatt keletkezett pluszköltségeiket.⁵

A magánjogi jogérvényesítéssel kapcsolatos bizonytalan helyzet a piaci verseny fejlődését akadályozza, a versenyhivatali eljárások hatékonyságát aláássa, és végső soron a jogsértéseket elkövető vállalkozások helyzetét erősíti. Ennek fényében felmerül, hogy elősegítené-e a versenyjogi jogsértésekkel érintettek bírósághoz fordulását, ha – az eljárási költségekben rejlő gazdasági kockázatot részben kiküszöbölve – csak pernyertességük esetében kellene ügyvédi munkadíjat fizetniük, vagy ha károsultak közösen indíthatnának pereket, pertársaságot (vagy csoportpert/csoportos kereset-

⁴ Ez a rész nagyban támaszkodik a szerző által társjegyzett tanulmányra (Belényesi–Szabó [2008]).

⁵ Ezen pluszköltségek fajlagos súlya természetesen kisebb, mint a közvetlenül érintett vállalkozásoké.

tet) formálva. Az is kérdéses, hogy ténylegesen hatékony lenne-e a fentiek együttes alkalmazása közgazdasági szempontból is, lenne-e egy ilyen rendszernek elrettentő ereje a vállalkozások gyakorlatára?⁶

Érdemes végiggondolni, hogy abban az esetben, ha a piaci szereplőkre valós fenyegetettséget jelentenek a saját versenyjogellenes magatartásuk következtében károsult vállalkozások esetleges kártérítési perei – ami természetesen újabb anyagi hátránnyal fenyeget –, mennyivel nagyobb jogkövetésre ösztönözne a versenyjogi jogsértés megállapításának veszélye.⁷ A versenyjog megsértéséért kiszabandó büntetések célja a jogsértés felhagyására való rábírás, illetve az attól való jövőbeli elrettentés.⁸ Bár a kiszabott büntetések a nem optimális gazdasági helyzet kiigazítására is irányulnak, ez a korrekciós mechanizmus nem kezeli hatékonyan a fogyasztók sérelmét. Az is könnyen versenyjogkerülő *status quo*hoz vezethet, ha a tagállami versenyhivatal⁹ által kiszabott büntetések, amelyek Magyarországon a Tptv. rendelkezései szerint az előző évi nettó árbevétel maximum tíz százalékát érhetik el [78. paragrafus (1b)], nem rendelkeznek elegendő elrettentő erővel.¹⁰

A hatóság által kiszabott bírság megkérdőjelezhető elrettentő ereje, valamint a magánjogi kártérítési perek hatékonyságának a hiánya a versenykultúrát gyengíti. Úgy tűnik, a jogsértést elkövető vállalkozások számára egyik sem tanúsít elegendő elrettentő erőt. A köz-, illetve magánjogi igényérvényesítés kizárólagosságának a kezelése pedig rossz szakpolitikai irányt mutat. A fogyasztóvédelemi hatóságok a rendelkezésre álló eszközökkel nem tudják megfelelően képviselni a végfelhasználókat, akiknek végső soron – a versenyjogi jogsértésből elszenvedett gazdasági hátrány kiegyenlítésének hiánya miatt – az igazságszolgáltatáshoz való joga csorbul.¹¹ Ennek orvoslására több megoldás létezik.

.....
⁶ Jogi szempontból az is érdekes kérdés, hogy egy nehéz gazdasági helyzetben lévő gazdasági vállalkozásra milyen hatással lehet egy ellene sikeresen eljáró perközösség, amelynek következtében a saját gazdasági működését is veszélyeztető mértékben kellene kártérítéseket fizetnie. Ennek a kérdésnek különösen nagy jelentősége van a gazdasági válság következtében kialakult helyzetben.

⁷ Ez közvetve azt a problémát is érinti, hogy Magyarországon a Versenyhivatal előtti eljárásban maximálisan kiszabható büntetések mennyire elrettentő erejűek. Ez azonban nem tartozik szorosan a tanulmány tárgyához. Azt azonban feltételezem, hogy ugyanazon jogsértő magatartás anyagi hátránnyal fenyegető eljárása valamely más eljárás keretein belül – a *ne bis in idem* elvet szem előtt tartva – nagyobb elrettentő erővel hat, mint az egyedüli büntetésként kiszabható bírság (lásd például *Wils* [2003] 473., 478. o.).

⁸ Jelenleg erre a következő típusú büntetések léteznek: polgári (kártérítés), adminisztratív (előző évi nettó bevétel legfeljebb 10 százaléka) és büntetőjogi [a 2012. évi C. törvény 420. paragrafusát: Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban].

⁹ Magyarországon: Gazdasági Versenyhivatal. www.gvh.hu

¹⁰ Itt használható a visszatérő szófordulat: Magyarországon a gazdasági jogszabályok megsértése „kifizetődő”

¹¹ Az Egyesült Királyságban, például, az 1998-as versenytörvény hatályba lépése óta egy fogyasztói érdekképviselő által indított keresetről lehet tudni (*Hodges* [2007] 9–10. o.).

Kezelhető lenne az a Magyarországon egyelőre meglehetősen „rendszeridegenként” számon tartott probléma,¹² hogy a versenyjogot sértő vállalkozások tevékenysége nemcsak a gazdaság egészét mint tágabb értelemben vett célalanyt sérti, hanem a gazdaság egyes szereplőinek is hátrányt okoz,¹³ így azokért az elkövetők közvetlen kártérítési felelősséggel tartoznak.¹⁴ Ezen „kártérítési” perek formája természetesen változatos lehet – a per tárgyától és a kereseti igénytől függően – kiterjedhet a tényleges kár vagy az elmaradt haszon megfizetésére is iránt indított perekig. Ezt erősíti meg az Európai Unió Bírósága C-453/99. sz., *Courage Ltd kontra Bernard Crehan*-ügyben 2001. szeptember 20-án hozott ítélete (EBHT, 2001, I. 6297. o.) az alapító szerződések versenyjogi rendelkezéseivel kapcsolatban.

♦„26. A Szerződés 85. cikkének teljes érvényesülését és különösen az 1. bekezdésében megfogalmazott tilalom hatékony érvényesülését kockáztatná, ha nem igényelhetne bármely személy kártérítést olyan szerződés vagy magatartás által okozott kárért, amely alkalmas a verseny korlátozására vagy torzítására.

27. Az ilyen jog lényegében megerősíti a közösségi versenyjogi szabályok hatékonyságát, és gyengíti azokat a gyakran rejtett megállapodásokat vagy gyakorlatokat, amelyek alkalmasak arra, hogy a versenyt korlátozzák vagy torzítsák. Ebből a szempontból a nemzeti bíróságok előtti kártérítési keresetek jelentősen hozzájárulhatnak a Közösségen belüli hatékony verseny fenntartásához.”¹⁵

A magánjogi jogérvényesítés célja a különböző versenyjogot sértő magatartások miatt elszenvedett jog- és/vagy vagyoni hátrány miatti elégtétel, ami a versenyjogi jogsértések vonatkozásában kártérítés jellegű. A versenyjogi bírság a közjó védelme, a piac hatékony működése érdekében lép fel, olyankor, amikor a piaci szereplők egyes jogellenes magatartásai mindenki számára, a verseny torzulása által kárt okoznak. Így tehát a magán- és közjogi keresetek egymást kiegészítik, és végső soron ugyanazt a célt szolgálják: a fogyasztó jólétének és a tisztességes versenynek a védelmét.

¹² Annak ellenére, hogy az Európai Unió Bírósága 26/62. sz. *Van Gend and Loos*-ügyben 1963. február 5-én hozott ítélete óta evidencia, hogy a közvetlenül hatályos közösségi jogi rendelkezések érvényesítése érdekében kereseti igénnyel léphet fel az érintett.

¹³ Például valamely vállalkozás jogellenes kartell miatt kimarad egy közbeszerzés nyerteseinek a listájából, így a tárgyilagosan, vagyis a kartell hiányában vizsgált pályázata eredményességének elmaradása következtében jogos bevételtől esik el. Az engedékenységi politika keretében jelentkezett kartelltagok kartell miatti kártérítési felelőssége külön tanulmány tárgyát is képezhetné, így azzal részletesen nem foglalkozunk.

¹⁴ Ez az úgynevezett *corrective justice*. A kártérítési felelősségre lásd még többek között a brit versenyhatóság 2007-ben közzétett konzultációs anyagát, ahol a szerzők megemlítik, hogy a – kártérítési jellegű – magánkeresetek megindításának egyik alternatívája a *contingency fee-class action* rendszer alkalmazása. Lásd: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140402142426/>, http://www.oft.gov.uk/shared_oftr/reports/comp_policy/oft916.pdf

¹⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0453>.

A versenyjoghoz kapcsolódó magánjogi kártérítési keresetek gyakorlata elterjesztésének egyik módjaként az angolszász – és elsősorban az amerikai – jogrendszerben gyakran alkalmazott, úgynevezett ügyvédi sikerdíj (*contingency fee/contingent fee*) bevezetése javasolható.¹⁶ A magánjogi jogérvényesítés elterjedésének az ügyvédi hirdetések engedékenyebb szabályozása, a hatósági bírságot követő magánjogi kártérítések kedvezményes adóval való támogatása is szóba jöhet, azonban a közgazdaságilag is kifejezhető kárigény érvényesítéséhez kapcsolható hatékonyságot elsősorban ebben kereshetjük.¹⁷

Az ügyvédi sikerdíj bevezetésének ugyanakkor egy olyan reformcsomag részének kellene lennie, amelyben helyet kapnak a csoportperre vonatkozó módosítások,¹⁸ a kis értékű keresetek elbírálására felállított eljárési mechanizmusok (*small claims court*) tökéletesítése (*Európai Parlament és Tanács* [2007]), az ügyvédek hirdetési rendszerének engedékenyebb szabályozása, a többplatformú intézményrendszer kialakítása és bevezetése, valamint a jogérvényesítési rendszer szisztematikus, jogi-gazdasági hatékonyságú értékelése. Amellett, hogy ezek egymástól függetlenül is kiegészíthetik a jelenleg működő rendszer statikusságát, egymás hatékonyságát is javítanák.

AZ ÜGYVÉDI SIKERDÍJ SZABÁLYOZÁSA AZ EGYES JOGRENSZEREKBE

A *contingency fee* (*honorare de resultat; pactum de quota litis*) elnevezés egy ügyvédi sikerdíjra vonatkozó szabályozást takar, amely szerint az ügyvéd csak abban az esetben részesül munkadíjban, ha az általa képviselt fél pernyertes lesz. Pernyertesség esetében a fél javára megítélt összeg bizonyos hányada illeti meg az ügyvédet, ezzel szemben pervesztesség esetében nem jár munkadíj (*Kunzlik* [1999] 858. o.) („no win no fee” system – *Andrews* [2001] 18. o.). A gyakorlatban ugyanakkor a sikerdíj alkalmazására leginkább oly módon kerül sor, hogy az ügyvéd bizonyos mértékű alapdíjban mindenképpen részesül, pernyertesség esetén pedig általában sikerdíj is megilleti. Ez a díjazási rendszer tehát megosztja a perindításhoz kapcsolható kockázatot a felperes és az ügyvéd között, azaz szélesebb teret ad a jogorvoslatához való jog érvényesülésének abban az esetben is, ha a perindításkor a felperes

¹⁶ Másként: kártérítés alapú keresetek (*damages-based agreements, DBAs*). A magánjogi jogérvényesítésnek más formái is lehetnek. Ilyen például az úgynevezett kis értékű követelések (*small claims*) (mindenki magánúton, a perköltség viselésére vonatkozó általános szabályok mellett érvényesítési igényét a bíróságon), a képviseleti keresetek (*representative actions*) (fogyasztói képviselők, fogyasztóvédelmi hatóság a kereseti igénnyel fellépő jogalany, azaz az érdekelt), csoportperek (*group or class actions*) (előre kijelölt ügyvédek, jogvédők képviselnek valamely azonos jogsértéshez tartozó nagyobb csoportot).

¹⁷ Ennek oka a magánjogi perek által generált elrettentő ereje, valamint a perekben rejlő hálózati hatásnak – minél többen indítanak ilyen pert, annál többen jelentkeznek – a versenykultúrára gyakorolt szerves fejlődése támasztják alá.

¹⁸ Ennek részletesebb tárgyalását lásd a későbbiekben.

resnek nincs meg a kellő anyagi háttere. Az ilyen konstrukció pontosan szabályozza az összeget, valamint a fizetés részleteit is. A sikerdíj jellegű alkukat általában olyan esetekben kötnek az ügyvédek, amikor az ügyfél valamilyen anyagi jellegű kártérítést keres, és az ügy induló költségei tipikusan alacsonyak.¹⁹ Amennyiben a képviselő tárgyában ilyen megállapodást kötnek, az ügy költségei – iratbeszerzés, másolatok készítése, statisztikai adatok beszerzése, utazás, bírósági költségek – az ügyvédet terhelik, és ezek a költségek csak a végső döntés értelmében térülhetnek meg. Általában az ilyen megállapodások egy rögzített és egyszázalékos díjazási rendszert jelentenek.²⁰ Amennyiben az ügyben nem kerül sor az bírósági tárgyalásra, mert peren kívüli egyezség keretében a felek által képviselt ügyvéd és az alperes megegyeznek, az ügyvédet általában az eljárással kapcsolatos előre rögzített költségek nem illetik meg.

A magyar jogrendszer nem tartalmaz olyan kifejezett rendelkezést, amely a versenyjogi jogérvényesítésekkel összefüggésben megállapított ügyvédi munkadíjak kapcsán tiltaná az ügyvédi sikerdíj alkalmazását.²¹ A magyarországi alkalmazással kapcsolatban felmerülő kérdések vizsgálata előtt szükséges röviden áttekinteni, hogy az egyes jogrendszerek hogyan viszonyulnak a sikerdíj alapú ügyvédi munkadíj rendszeréhez. Ennek keretében szó lesz az angolszász és a francia megközelítésről, valamint az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsának (*Council of Bars and Law Societies of Europe; Conseil des Barreaux Européens, CCBE*) álláspontjáról.

Az Egyesült Királyság gyakorlata²²

Az amerikai és az angliai gyakorlatot vizsgálva úgy tűnik, hogy azokban az országokban, ahol fejlett a bírósághoz való fordulás intézménye, az ügyvédi sikerdíjnak is nagyobb szerepe van, valamint az azt érintő szabályozás is kifinomultabb. Az amerikai és az angol kultúrában a vitatkozó felek szívesen járulnak valamilyen döntő fórum elé, legyen az rendes, békéltető, vagy döntőbíróság. Ehhez hasonlóan Dél-Koreában is szintén szívesen veszik igénybe a bírói fórumokat. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk az egyes rendelkezéseket, látható, hogy bár a kontinentális

¹⁹ Lásd például az Amerikai Ügyvédi Kamara közleményét (ABA [é. n.]).

²⁰ Jellemzően tíz és ötven százalék közötti összeg. A százalék magasabb az Egyesült Királyságban, valamint az Egyesült Államok néhány tagállamában, ahol bizonyos esetekben a megítélt összeg felét is elérheti.

²¹ A Magyar Ügyvédi Kamara nehezen értelmezhető rendelkezése szerint ugyan első olvasatban a *pactum de quota litis* a magyar ügyvédeknek nem megengedett, ugyanakkor bizonyos esetekben ettől a szabálytól el lehet tekinteni (lásd *MŰK* [2011] 3.3. pont).

²² Az amerikai szabályozás, bár apró különbségeket ugyan tartalmaz, hasonlít az angol joggyakorlat-hoz. A valós különbségek sokkal inkább a csoportos keresetek (*class action/class proceedings*) esetében érezhetők, mintsem a sikerdíj vonatkozásában. Ezért az amerikai szabályozásról nem külön fejezetben, hanem a többi fejezet egyes részeiben teszünk említést (lásd például *Popofsky* [2014]).

Európához képest ugyan előremutatóbb, de még ezekben az országokban is vitatott az ügyvédek sikerdíjas megbízása (Lee [2012]).

Itt jegyezzük meg, hogy – annak ellenére, hogy a világon talán a legfejlettebb rendszer – az amerikai gyakorlatnak az európai perekre közvetlen hatása nincs, az az EU egyes tagállamainak a gyakorlatától számos ponton távol áll, így az utóbbiakkal való átfogó összehasonlítására jelen dolgozat keretein belül nincs lehetőség. Ezzel együtt fontos, hogy néhány jellemzőjét megemlítsük, hiszen az Egyesült Államokban jóval fejlettebb magánjogi jogérvényesítésről beszélhetünk. Ezért az amerikai gyakorlatot érintő fontosabb ismeretekre a dolgozatban – összehasonlításuképpen – több helyen utalni fogunk.

Az angolszász joggyakorlatban egyrészt lehetséges, hogy pervesztesség esetén egyáltalán nem jár ügyvédi munkadíj, illetve az eredetileg megállapított munkadíj összege jelentősen csökken, vagy adott esetben az ügyvéd teljes mértékben elengedi azt. Az anyagi érdekeltség második esete, hogy csak pernyertesség esetében jár munkadíj, ebben az esetben viszont az ügyfél mind az alapidíjat, mind a sikerdíjat köteles megfizetni; utóbbinak mértéke az alapidíjhoz kötött, magasabb nem lehet. A harmadik eset lényege, hogy az ügyvédi munkadíj a pernyertességtől függ, és a képviselt ügyfél számára megítélt összeghez aránylik, vagyis az ügyvéd az ügyfelét megillető kártérítés vagy egyéb jogcímen megítélt összeg bizonyos százalékára jogosult.

Az Egyesült Királyságban a bíróságokról és a jogi szolgáltatásokról szóló, 1990. évi törvény (*Courts and Legal Services Act*) tette lehetővé a *contingency fee* vagy *conditional fee*²³ alapú ügyvédi munkadíjakat. A *contingency fee* alkalmazási körét 1998-ban kiterjesztették,²⁴ és leginkább a személyhez fűződő jogok megsértése miatt érvényesített polgári jogi igények kapcsán és a balesetekből eredő kártérítési perekben, vagyoni követelések érvényesítésekor, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti eljárásokban alkalmazzák. Az ügyvédi sikerdíj alkalmazására leggyakrabban a csoportos keresetek (*class action* vagy *class proceeding*) esetében van lehetőség. Az ilyen keresetek a részt vevő felektől megkövetelik, hogy a bennük való részvétel kifejezett akaratnyilvánításban jelenjen meg (*opt-in*, részvétel-kinyilvánítás elve). Annak ellenére, hogy angol jogrendszer számos hasonlóságot mutat a szintén az amerikai szokásjog (*common law*) alapú rendszerrel, a tengerentúli számokkal szemben, itt évente átlagosan kevesebb mint tíz csoportos keresetet indítanak.²⁵

A „kártérítés alapú fizetést” (*damages-based agreements*), amely hasonlít az 1990 óta alkalmazott ügyvédi sikerdíjakhoz, szintén 2013 áprilisa óta szabályozzák részletesen. Így többek között lehetővé vált az ilyen típusú megállapodásoknak a magánjogi

²³ Bár elnevezését és jellegét tekintve a *conditional fee* eltér a versenyjogi szempontból fontosabb *contingency fee*-től (a *conditional fee* elsősorban személyhez köthető kártérítések esetében alkalmazott), a tanulmány szempontjából a két minta közötti különbségtételnek nincs jelentősége.

²⁴ The Conditional Fee Agreement Order 1998 (SI 1998 No 1860).

²⁵ A keresetek száma az utóbbi években emelkedett, azonban azokat szinte kizárólag nagyobb vállalkozások, s nem a kis- és középvállalatok vagy fogyasztók indítják (lásd O'Regan [2014]).

ügyekben való használata, valamint az, hogy a versenyjogi kártérítések esetében a sikerdíj felső határa a kereseti igény 50 százaléka legyen.²⁶ 2013. április 1-je óta a sikerdíjat már nem a vesztes félnek kell fizetnie – ezt megelőzően a megítélt kártérítésen felül ez is terhelte –, hanem pernyertesnek, azaz a kártérítése annyival csökken, amekkorára a sikerdíj összege, amely felső korlátja a megítélt kereseti kérelem 25 százaléka.

2014-ben fogalmazódott meg a keretrendszer átalakítására vonatkozó törvényjavaslat, amely az *opt-in* helyett a keresetek esetében az *opt-out*-ot (vélelmezett részvételen alapuló kereset)²⁷ vezetné be, azaz ha bizonyos határidőn belül az érintett fél nem jelzi a kereseti közösséget elhagyni kívánó szándékát, a csoportos keresetben kialakult kereseti közösség tagjának fog minősülni. (A törvényjavaslat célja a kisebb, összességében jelentéktelenebb keresetek támogatása.) A javaslat érdekessége, hogy a hatályos származékos (*follow-on*) kártérítési keresetek helyett be kívánja vezetni az elszigetelt (*stand-alone*) kereseteket, azaz a versenyügyi fellebbviteli bíróság (*Competition Appeal Tribunal, CAT*) önállóan is dönthetne perközösségeket érintő ügyek esetében, anélkül, hogy előzetes, jogsértést megállapító döntésre lenne szükség.²⁸ Egy ilyen döntésnek számos előfeltétele lenne. Többek között a CAT hatáskörébe tartozna annak eldöntése, hogy a kereset alkalmas-e a perközösség képviselőtére, a potenciálisan megítélendő kártérítés szétsztható-e a tagok között, illetve a kereset értéke kielégítően magas lenne-e (azaz érdemes-e vele a perközösség szintjén is foglalkozni).²⁹ Bár a javaslat ígéretesnek tűnik, számos problematikus eleme van.

A sikeralapú ügyvédi munkadíjak szabályozása Franciaországban

Az angolszász jogrendszerekkel ellentétben a francia jog kifejezetten tiltja a sikerdíj alapú ügyvédi munkadíjak alkalmazását. Az 1971. december 31-én elfogadott szabályozás³⁰ szerint az ügyvédi konzultáció, a jogi tanácsadás, az ügyvéd és az ügyfél közötti szabad megállapodás tárgya. (Az ennek során figyelembe veendő

²⁶ Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012, Section 44. és Section 45., (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/10>); 2013 No. 689. The Conditional Fee Agreements Order 2013. (http://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/689/pdfs/uksi_20130689_en.pdf); The Damages-based Agreements Regulations 2013. (http://www.legislation.gov.uk/uksi/2013/609/pdfs/uksi_20130609_en.pdf).

²⁷ Azaz, a kereseti csoport képviselője a potenciálisan érintett igénylők teljes csoportja nevében nyújthat be keresetet, anélkül hogy az érintettek kifejezetten kérelmeznék, hogy részt kívánjanak venni az eljárásban. A perközösség így a lehető legnagyobb mértékű lesz, és csak kifejezett kérelemre kerülnek ki belőle a tagok.

²⁸ A perközösség által képviselt versenyjogi jogsértésekből származó magánjogi keresetek rendezése érdekében a javaslat bevezeti a nemzetközi kereskedelmi ügyekben jól ismert „alternatív vitarendezési fórumot” is.

²⁹ Annak kérdése, hogy kit illet meg a kereseti jog, azaz ki a lehetséges versenyjogi jogsértés károsultja – volt-e továbbadott versenyhátrány –, szintén lehet vizsgálat tárgya.

³⁰ 71-1130 sz. törvényt az 1991. július 10-én elfogadott 91-647. sz. törvény módosította.

szempontokról lásd *Flecheux* [1988] 194. o.) Tilos azonban az ügyvédi munkadíj megállapításának minden olyan módja, amely kizárólag a jogvita elbírálásának eredményétől teszi függővé az ügyvédet megillető munkadíjat (71-1130. sz. törvény 10. cikk 3. bekezdés).

Ugyanezt az előírást tartalmazza a 2005-ben elfogadott ügyvédi belső szabályzat is, amely tiltja az ügyvédi sikerdíj alkalmazását.³¹ Az 1971-ben elfogadott törvény szerint ehhez képest jogszerűnek minősül az olyan megállapodás, amely az ügyvéd által nyújtott jogi szolgáltatások ellenértékén felül az elért eredménytől függően további, kiegészítő munkadíjat állapít meg. Bár a csoportos keresetekre lehetőséget biztosító fogyasztóvédelmi szabályozás 2014 márciusa óta szélesítette a jogorvoslati lehetőségeket Franciaországban, ilyen kereseteket – az EU szabályozásával összhangban – csak a nemzeti szintű érdekképviseleti szerv indíthat (2014-344. sz. törvény). Érdekessége a jogszabálynak, hogy a fogyasztói kárt a versenyjogi eredetű jogsértésből is származtatja, de versenyjogi alapú képviseleti keresetet csak akkor lehet indítani, ha a jogsértést valamely EU-tagállam (vagy a Bizottság) határozatában kimondta.

Az ügyvédi sikerdíj és az Európai Unió

Az ügyvédi tevékenységgel kapcsolatos uniós jogi jogforrások középpontjában elsősorban a szolgáltatásnyújtás szabadsága áll, hiszen az ilyen megállapodás valójában egy szerződés, ahol a szerződés esetleges kompenzációja a megítélt kártérítésből kerül kiegyenlítésre (lásd *EGK* [1977], *EK* [1998]). Az ügyvédi díjszabásra vonatkozó nemzeti jogszabályok, valamint az uniós versenyjogi szabályok és a szolgáltatásnyújtás szabadsága összefüggéseit az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata is érintette. A Bíróság a *Cipolla*-ügyben³² megállapította, hogy az EUMSZ 101. cikkel és az EUMSZ 102. cikkel nem ellentétes az, hogy valamely tagállam olyan szabályozó intézkedést fogadjon el, amely az olaszországi országos ügyvédi kamarai tanácshoz (*Consiglio nazionale forense*) hasonló ügyvédi szakmai kamarai szerv által készített tervezet alapján olyan díjszabást hagy jóvá, amely az ügyvédi hivatáshoz tartozó személyek tiszteletdíjainak az alsó határát rögzíti, és amelytől elvben nem lehet eltérni sem az ügyvédi hivatást gyakorlók által nyújtható szolgáltatások, sem olyan szolgáltatások – mint például a peren kívüli szolgáltatások – nyújtása esetén, amelyeket olyan gazdasági szereplő is nyújthat, akire a hivatkozott díjszabás nem alkalmazandó. Az olyan szabályozás azonban, amely teljesen tiltja a díjszabás által rögzített tiszteletdíjak legalsó határától való megállapodásban rögzített eltérést

³¹ Décision à caractère normatif n° 2005-003 portant adoption du règlement intérieur national (RIN) de la profession d'avocat.

³² A C-94/04. sz. és C-202/04. sz. egyesített ügyekben 2006. december 5-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-11421. o.). A kérdéssel kapcsolatban lásd még *Martin* [2007] 64. o.

olyan szolgáltatások esetében, amelyek egyrészt peres eljárással kapcsolatosak, másrészt ügyvédek által nyújthatók, korlátozzák az EUMSZ 49. cikkében előírt szolgáltatásnyújtás szabadságát.

Az elsődleges és másodlagos uniós jogforrásoknak, valamint az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatának jelentősége tehát az EUMSZ-ben biztosított alapvető szabadságok érvényesülésében áll, sikerdíjra vonatkozó irányadó joggyakorlat nincs. Az ügyvédi díjszabás európai szintű szabályozása kapcsán ugyanakkor fontos szerepet játszik az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsa (CCBE, honlapja: <http://www.ccbe.org>). Az Európai Unió ügyvédek etikai kódexében (*Code of Conduct for Lawyers in the European Union*) foglalt szabályok a magyar ügyvédekre is vonatkoznak.³³ E szabályok azonban kifejezetten tiltják a *pactum de quota litis* alkalmazását, elsősorban a határokon átívelő tevékenységek vonatkozásában.³⁴

A fentiekből az következik, hogy a magyar jogrendszerben a versenyjogi jogsértésekből eredő igények érvényesítése esetén nem kizárt a sikerdíj alapú díjazás alkalmazása, ha erre nem határon átívelő tevékenység keretében kerül sor, illetve ha teljesülnek az ügyvédi etikai szabályzatban foglalt feltételek. A Pp. a sikerdíjjal kapcsolatosan a perköltség fogalmával kapcsolatban pedig úgy rendelkezik, hogy a perköltséghez hozzá kell számítani a felet képviselő ügyvéd, jogtanácsos, illetve szabadalmi ügyvivő készíadásait és munkadíját is – további részletességgel a Pp. nem tárgyalja az ügyvéd költségeit (75. paragrafus 2. bekezdés). Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény (a továbbiakban: Ütv.) szerint ügyvédi képviselet igénybevételére bármelyik fél jogosult (4. paragrafus). Az ügyvéd igénybevételének indokoltsága nem vizsgálható (Kúria PK 146. sz. állásfoglalása). Az Ütv. szerint az ügyvédi megbízási díj szabad megállapodás tárgya (9. paragrafus 2. bekezdése). Az ügyfél és az ügyvéd között létrejött, az ügyvédi munkadíjjal kapcsolatos szabad megállapodásra vonatkozóan azonban a törvény nem ad semmilyen további iránymutatást.³⁵

Összegzőképpen, a magyar jogszabályok és a magyar ügyvédi etikai szabályzat, minimális mozgásteret adva, de az ügyvédre és ügyfelére bízzák az ügyvédi munkadíjban történő megállapodást. Magyarországon összességében lehetőség van arra, hogy a versenyjogi jogsértésből eredő magánjogi igényét érvényesíteni kívánó fél az őt képviselő ügyvéddel sikerdíj alapú díjszabásban állapodjék meg.

³³ Az etikai s szövege magyar nyelven elérhető a CCBE honlapján: <http://www.ccbe.eu/index.php?id=35&L=0>.

³⁴ Ezt vette át a már hivatkozott MŰK [2011] etikai szabályzat is.

³⁵ További iránymutatás ad az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló MŰK [1999] 9/1. és 9/2. pontja, valamint a módosító MŰK [2011].

Az Európai Unió célirányos javaslatai

A magánjogi jogérvényesítés két területet érint: a csoportos keresetekhez kapcsolódó jogokat³⁶ és az ügyvédi sikerdíj alapú képviseletet. A bírálók ezek fő veszélyeit, amellett hogy a csoportper pontos definíciója (tekintettel a tagállami alkalmazásbeli különbségekre) nem létezik, a visszaélészerű perlési lehetőségek elterjedésében – a versenytársak tudatosan az előírásokat betartó vállalkozásokat vesznek célba azok hírnevének károsítása érdekében –, illetve a kikényszerített egyezségek kötésében látják. Az ilyen, feltételezett félelemnek a nem túl konkrét alapja az amerikai csoportos keresetek gyakorlata.

Az EU-ban egyes fogyasztói jogi keresetekben a tagállamoknak már jó néhány éve lehetőséget kell biztosítani a hatékony, csoportos keresetnek, ha az a jogsértés megszüntetésére irányul (*EK* [2009]). Erre azonban, hasonlóan a francia szabályozáshoz, csak egyes fogyasztóvédelmi hatóságoknak és fogyasztói szervezeteknek van lehetőségük. Megjegyzendő, hogy időközben a környezetvédelmi jogban is megjelentek olyan lehetőségek, amelyek a károsultak közös fellépését segítik elő, a környezeti kár vonatkozásában.³⁷ S bár több tagállamban létezik a csoportos és a reprezentatív keresetek valamilyen gyakorlata, az Európai Bizottság számára készült 2008-as tanulmány szerint harmonizált tagállami gyakorlatról nem beszélhetünk: míg egyes országokban vannak kollektív kereseti lehetőségek a versenyellenes gyakorlatokkal kapcsolatosan, más országok nemzeti joga, ezt nem engedélyezte (*Oxford Economics–Civic Consulting* [2008]).

Az Európai Bizottság 2013 júniusában tette közzé a csoportos keresetekre vonatkozó közleményét, amely horizontális megközelítést alkalmaz

- ♦ „azért, hogy elkerülhető legyen az összehangolatlan ágazati uniós kezdeményezések kockázata, és a belső piac működése érdekében biztosítható legyen a lehető legzökkenőmentesebb kölcsönhatás a nemzeti eljárásjogi szabályokkal.” (*EB* [2013a] 18. o.)

A javaslat a tagállamok számára lehetővé tette, hogy a versenyjogi alapú keresetek esetében is kialakítsák magánjogi keresetek leghatékonyabb formáját. Azt a javaslattevő is elismeri, hogy

- ♦ „[a] kollektív jogorvoslat olyan eljárási mechanizmus, amellyel az eljárás gazdaságossága és/vagy a jogérvényesítés hatékonysága miatt több hasonló jogi követelés egyetlen bírósági perben egyesíthető.” (*EB* [2013a] 4. o.)

³⁶ A tanulmánynak nem célja a csoportos kereseti jogok vizsgálata. Ez a terület részletesen kutatott (lásd például: *Berta* [2010], *Horváth* [2010], *Nagy* [2010a], [2010b], [2011], *Tárczy* [2010], *Szalai* [2014]).

³⁷ Különösen, ENSZ–EGB-egyezmény (az aarhusi egyezmény) 2001. évi LXXXI. törvény 9. cikkének 3., 4. és 5. bekezdés. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0100081.TV.

A közleményt egy párhuzamosan kiadott ajánlás is követte, amely pontosabban megfogalmazott elveket tartalmaz (EB [2013b]). Az ajánlás a kereseti-képviselési lehetőséget nonprofit szervezeteknek tartja fenn, a jogot a peres eljárás legkorábbi szakaszára teszi lehetővé, és előnyben részesíti a részvétel-kinyilvánítás elvén (*opt-in*) alapuló felperesi pertársaságok kereseteit. A vélelmezett részvételen alapuló (*opt-out*) formulát azokra az esetekre tartja csak fenn, amikor az a hatékony igazságszolgáltatáshoz az elengedhetetlen. Hogy ez pontosan mit jelent, a tagállamok határozzák meg. Az ajánlás egyik legfontosabb eleme, hogy a Bizottság az Egyesült Államok rendszerét jellemző sikerdíjat és a büntető jellegű kártérítést nem javasolja (EB [2013b] 30–31. pont). A kollektív jogorvoslati per vesztes felének azonban meg kell téríteni a pernyertes fél által viselt szükséges jogi költségeket. Végetetül, a kártérítési keresetek terén a származékos csoportos kereseteket javasolja, azaz

- ♦ „ahol valamilyen hatóság felhatalmazással rendelkezik az uniós jog megsértését megállapító határozat meghozatalára, kollektív jogorvoslati kereset főszabályként csak azt követően indítható, hogy a magánjogi keresetindítást megelőzően indított esetleges hatósági eljárás véglegesen lezárult” (EB [2013b] 33. pont).

A tagállamoknak 2015 júliusáig kellett elfogadni az ajánlásnak megfelelő nemzeti jogszabályokat.

Az Európai Parlament és a Tanács 2014 decemberében fogadta el a csoportos igényérvényesítésre vonatkozó jogot kiegészítő, a versenyjogi jogsértések okozta károkkal kapcsolatos irányelvet (*Európai Parlament és Tanács* [2014]). Az irányelv, amennyire lehet, pontos feladatokat jelöl meg a tagállamok számára, de azt már a Bizottság is felismerte, hogy a teljes körű és hatékony magánjogi jogérvényesítéshez más is szükséges. A Bizottság ezért a bírságok számszerűsítésével és a jogsértés továbbhárítására vonatkozó védekezéssel kapcsolatban is segíti a tagállamokat (EB [2013c]). A versenyjogi jogsértések okozta károkkal kapcsolatos irányelv annak biztosításához szükséges szabályokat határoz meg, hogy a versenyjogi jogsértés következtében kárt szenvedett személyek az adott vállalkozásokkal szemben hatékonyan érvényesíthessék az elszenvedett kár teljes megtérítésére vonatkozó jogukat [*Európai Parlament és Tanács* [2014] (magánjogi keresetek-irányelv) 1. cikk]. Az irányelv a teljes kártérítés elvét (tényleges kár és az elmaradt haszon károk) megtérítését tekinti vezérfonalnak (*lucrum cessans* és *damnum emergens*), de a büntető jellegű és többszörös kártérítése nem megengedett (3. cikk). Kiemelendő még, hogy megjelenik a tényleges érvényesülés elve, amely szerint minden tagállam nemzeti jogának biztosítani kell a megvalósítható kártérítési utakat, túlzottan bonyolultta nem válhat a magánjogi per (4. cikk).

Az irányelv tartalmaz rendelkezéseket a bizonyítékok feltárásával kapcsolatban, az önkéntes vitarendezéssel és a kár számszerűsítésére vonatkozóan is, de jelen tanulmány szempontjából az ügyvédi sikerdíjra vonatkozó megállapításai a fontosabbak.

Mivel az irányelv az ügyvédi díjazásra vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezéseket, megállapítható, hogy az ösztönző jellegű ügyvédi díjazást ez a jogszabály nem zárja ki. Ezt az irányelvet 2016. december 27-ig kell a tagállami jogrendszerekbe átültetni.

Az ügyvédi sikerdíj alkalmazásának lehetséges előnyei és hátrányai

A sikerdíj alkalmazásának egyik legjelentősebb előnye, hogy csökkentheti a jogi segítségnyújtás működtetésére szánt állami költségvetési kiadásokat.³⁸ A jogvita elbírálásának eredményétől függő ügyvédi díjszabás ehhez kapcsolódó és egyben legjelentősebb előnye, hogy széles körben biztosíthatja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést azok számára, akik nem engedhetik meg maguknak a hagyományos díjtételeken alapuló ügyvédi képviselői költségeit, ugyanakkor a jogi segítségnyújtás igénybevételére sem jogosultak.³⁹ A vállalkozások versenyjogi jogsértésekből eredő igényeinek érvényesítése kapcsán ez azt jelenti, hogy a hátrányt szenvedett vállalkozás vagy akár a fogyasztó nem lenne kénytelen csak azért lemondani a pereskedésről, mert az ennek költsége – ezen belül is elsősorban az ügyvédi munkadíjjal járó anyagi kockázat – jelentős mértékben meghaladja az esetleges pernyertességgel járó előnyöket.

A sikerdíj alapú díjszabás széles körű alkalmazásával továbbá megelőzhető a rosszhiszeműnek vagy már előre teljesen eredménytelennek látszó pereskedés, mert az ügyvédi munkadíj ily módon történő megállapítása nagyrészt az ügyvédre hárítja a pereszteség kockázatát. Ha az eljáró ügyvéd anyagi érdekeltsége meghatározó mértékben a jogvita kimenetelétől függ, bizonyára alaposabban mérlegelni fogja, hogy a kevésbé megalapozottnak tűnő igények érvényesítése kapcsán elvállalja-e az ügyfél perbeli képviselői költségét.

A nyilvánvaló előnyök mellett azonban a sikerdíj alkalmazása több problémát is felvet. Ha az ügyvéd munkadíja teljes egészében az eljárás eredményétől függ, tartani lehet attól, hogy a jogvita kimeneteléhez kapcsolódó közvetlen anyagi érdekeltisége túlzott mértékben előtérbe kerül a jóhiszemű pervitel követelményéhez és az objektivitáshoz képest. Mindez spekulatív pereskedéshez vezethet, amelynek során nem az lesz az elsődleges szempont, hogy az ügyfél követelése ténylegesen megalapozott-e, hanem az, hogy minden lehetséges eszközzel el kell érni a pernyertességet vagy a peren kívüli egyezséget, hiszen kizárólag ettől függ az ügyvéd munkadíja.

³⁸ A sikerdíj alkalmazásának gazdaságosságáról széles irodalom áll rendelkezésre, például *Rickman* [1999], *Rubinfeld–Scotchmer* [1993], *Helland–Tabarrok* [2003].

³⁹ Az angol szakirodalom „*Middle England*” elnevezéssel illeti azokat a jogosultakat, akiknek vagyoni helyzete nem teszi lehetővé, hogy saját maguk vállalják az ügyvédi képviselői költségeit, viszont rászorultságuk hiányában az állam által biztosított jogi segítségnyújtással sem élhetnek (*Kunzlik* [1999] 858. o.).

A sikerdíj alapú díjazással kapcsolatos dogmatikai kérdés abból a körülményből ered, hogy az ügyvédi munkadíj kifizetése teljes egészében vagy nagymértékben az eljárás eredményétől függ. Márpedig az ügyvédi megbízási jogviszony esetében gondossági kötelemről van szó, amelynek lényegével ellentétes, hogy a díjazás adott eredmény elérésének – jelen esetben a pernyertességnek – legyen a függvénye. Ez nem feltétlenül hátrány, de fogalmi tisztázást kíván.

A per kimenetelétől függő díjszabás emellett „túlzott mértékű és meg nem érdemelt sikerdíjak” (Andrews [2001] 24. o.) alkalmazásához vezethet. Ezenkívül, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés általános megkönnyítése ellenére lehetséges, hogy az ügyvédi sikerdíj alkalmazása ezzel épp ellentétes hatást vált ki, amennyiben az ügyvéd ilyen alapon csak azt az ügyet hajlandó elvállalni, amelynek esetében szinte biztosra vehető a pernyertesség, vagyis a nem teljesen egyértelműen megalapozott igények jogosultjai továbbra sem jutnak ügyvédi képviselőhöz.⁴⁰

A probléma lényege, hogy mivel a sikerdíj alkalmazása esetén nagyrészt az ügyvéd viseli az esetleges pervesztesség kockázatát, könnyen belátható, hogy az ügyvédek ilyen alapon csak azokat az ügyeket lesznek hajlandók elvállalni, amelyekben a pernyertesség gyakorlatilag biztosan előre látható (uo.). Márpedig a per kimenetele az esetek többségében nem „jóslható” meg biztosan. Ez különösen így van a versenyjogi jogsértésekből eredő igényérvényesítések esetén, ahol számos olyan kérdés merülhet fel, amelyekkel kapcsolatban még nem alakult ki következetes ítélkezési gyakorlat.⁴¹ A sikerdíj alkalmazásának elfogadása részletes ügyvédi kockázatelemzést tesz szükségessé a megbízási elvállalása előtt, és nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az így elvállalt ügyekben az esetleges pervesztességből eredő ügyvédi munkadíjkiesés hatásait képes-e semlegesíteni a hagyományos díjszabás mellett elvállalt ügyekből származó bevétel (a sikerdíjas működés keresztfinanszírozásának a dilemmája). Abban az esetben azonban, ha az ügyvéd elvállalja az ügyet, arra lesz ösztönözve, hogy a lehető leghatékonyabban lássa el feladatát, mivel a szokásos munkadíjhoz képest – ahol a biztos óradíj nem függ az ügy kimenetelétől – itt „minden perc drága” (lásd bővebben Kritzer [2004]).

A sikerdíj alkalmazása tehát akkor segíti elő ténylegesen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, ha az így képviselt ügyfél részletes tájékoztatást kap a fent említett tényezőkről, amelynek alapján megalapozott döntést tud hozni abban a kérdésben, hogy vállalja-e az ilyen feltételek mellett történő igényérvényesítést. Az azonban,

⁴⁰ Ellenérvként felhozható, hogy a nem sikerdíjas alapon elvégzett ügyek továbbra is működhetnek óradíjas alapú mellett.

⁴¹ Egyes országokban (például Hollandiában) vannak olyan kezdeményezések, amelyek a gazdasági ismeretekkel rendelkező bíró biztosítását ígérik, mert az ő szaktudására szükség van (*iudex economicus*). A versenyjogi tartalmú ügyek tipikusan ebbe a kategóriába tartoznak. A közgazdaságtanilag indokolt bírói döntések teóriáját Richard Posner vizsgálta legbehatóbban. Számos munkában érvelt emellett, hogy a bírók tevékenységének tényekre, nem pedig feltételezésekre kellene hagyatkoznia (lásd például Posner [1986], általánosabban: Posner [2007]).

hogy mi nevezhető a megalapozott döntésnek, attól is függ, hogy az ügyfél szerint pénzügyileg megéri-e a kerestet elindítani. Ezt a kérdéskört a sikerdíjjal és a jogi képviselő eredményességével kapcsolatos hatékonysági elemzések vizsgálják.

KÖZGAZDASÁGI MEGFONTOLÁSOK

Az a tény, hogy a bírói döntéseknek közgazdasági jelentőségük is van, bár korábban is ismert volt, Posner meghatározó kutatásai óta terjedt el (*Posner [2007]*).⁴² A bíróság előtti eljárásban a gazdasági megfontolásoknak és közgazdasági alapelveknek kiemelt helyen kellene lenniük – ez hatványozottan igaz a versenyjogi perekre. Hasonlóan ehhez, a magánjogi jogérvényesítésnek is vannak a jogi megfontolásokon túl kézzelfogható közgazdasági vonatkozásai. Ezek egyrészt arra vonatkoznak, hogy a *köz- vagy magánjogi jogérvényesítés között melyik a hatékonyabb jog- és szakpolitikai út* (azaz a versenyjogellenes magatartásból származó externális költségek internalizálásának hatékonyabb útját keresik). Másrészt azt vizsgálják, hogy a *magánjogi jogérvényesítés lehetőségének a megteremtése miként eredményezhet hatékonyabb elrettentő környeztet* a versenyjogellenes magatartást tanúsító vállalkozások számára. Ezeken túl, egyes közgazdasági elemzések még azt is vizsgálják, hogy egy amerikai modellre épített csoportos igényérvényesítés és a halmozott büntetés (elrettentő büntetés) kiszabásának a lehetősége egy részvétel-kinyilvánításon vagy vélelmezett részvételre alapuló (*opt-in, opt-out*) perközösségi szerkezetben működik eredményesebben.

Ugyancsak érdekes kérdésként merül fel annak az empirikus vizsgálata, hogy a fogyasztói érdekvédelmi szervezetek által indítható magánjogi kártérítésekkel kapcsolatos kezdeti lelkesedés valójában hány konkrét perben realizálódott, és ezek a perek milyen értéket képviselnek (*Van den Bergh [2013]*). A perközösségek fogyasztóvédelmi szempontokra való alapozása felveti a klasszikus képviselői problémát is, és mint ilyen jelenség joggazdaságilag nehezen optimalizálható jogalkalmazási helyzethez vezethet.⁴³

A közgazdasági elemzések kiindulópontja az, hogy Európában (és az Egyesült Államokban is)⁴⁴ a versenyjogi jogalkalmazás mind magán-, mind közjogi úton lehetséges. A közjogi jogérvényesítésért az EU-ban az Európai Bizottság és a tagállami versenyhatóságok felelnek, míg magánúton a versenytársak, üzleti partnerek és

⁴² Lásd még: *Culp [1987]*. Hasonló tartalmú tanulmányok: *Landes–Posner [1979]*, *Shavell [1982]*, *Priest–Klein [1984]*.

⁴³ A perközösség működésének jogi-etikai és ügyvédi költségmaximalizálási kérdésével kapcsolatban lásd *Backhaus–Cassone–Ramello [2012]* 9. o.

⁴⁴ Meg kell jegyezni, hogy az egyik legjellegzetesebb különbség az európai és az amerikai végrehajtás között az, hogy míg az Egyesült Államokban a legtöbb versenyjogi ügy a magánfelek keresete alapján, addig az EU-ban a közhatóság jogérvényesítése kapcsán merül fel. Ennek egyik fő indoka az Egyesült Államok pereskedési kultúrája.

a vásárlók léphetnek fel igényel (ők lehetnek a keresetben az „érdekelt felek”). Mivel a jogsértésnek a verseny és a verseny résztvevői is lehetnek károsultjai, a jogsértői oldal a jogsértés súlyosságának függvényében többször is felelősségre vonható anélkül, hogy a kétszeres értékelés tilalmának (*ne bis in idem*) elve sérülne.⁴⁵ Egyrészt bizonyos esetekben a versenyhatóságok kedvezőbb helyzetben vannak a jogellenes magatartás azonosítása szempontjából (kőkemény kartellekkel kapcsolatos információs előny, nyomozati jogkörök, pénzügyi kapacitás, emberi erőforrás), másrészt azonban a fent említett magánfelek is lehetnek információs előnyben más magatartás szempontjából (hálózathoz való hozzáférés visszautasítása, jogellenes szerződések, vertikális megállapodások). A központi probléma azonban az, hogy a magánfelek valószínűleg kevésbé konfrontálódnak közvetlenül a kereskedelmi partnereikkel a jövőbeli szerződések elmaradásától való félelem miatt.

Köz- vagy magánjogi jogérvényesítés?

Általánosságban, az „ideális jogbiztonság” a köz- és magánjogi érdekek által kifejtett bírság lehetőségének eredményes kombinációjában jelenik meg. A visszatartó hatást célzó elrettentő bírság (azaz a versenyhivatali eljárás eredménye) és a jogsértések miatt elszenvedett károkat orvosoló kompenzációs bírság (versenytárs vagy közvetett vásárlók⁴⁶ magánjogi keresetének a következménye) részletesen kidolgozott *együttes* gyakorlata tűnik a leghatékonyabb megoldásnak a versenyjog-ellenes magatartások elkövetőivel szemben (nevezzük ezt a „dupla fenekű hordó elvnek”). Tekintettel arra, hogy a dupla fenekű hordó által biztosított kártérítések és az államnak fizetendő adminisztratív bírság kiegyenlíti a versenyjogellenes magatartás által okozott a holtteher-veszteséget, a versenyjogellenes magatartás miatt csökkent ösztársadalmi jólét is kiegyenlítődik.

- ◆ Egy összehangolt magatartás káros hatásai érezhetők az árral kapcsolatban (disztribúciós hatás), ha a vásárlóknak magasabb árat kell fizetniük a kartell következtében magasabb ár miatt (és a mennyiséggel kapcsolatban (allokációs hatás) is, ha bizonyos vásárlók már anyagi helyzetük miatt sem tudnak a magasabb áron vásárolni. Az első esetben a fogyasztói többlet a termelőkhoz kerül, mivel nagyobb haszonnal tudnak

⁴⁵ Ezzel kapcsolatban lásd többek között *Pápai Tarr* [2007].

⁴⁶ A nem közvetlen vásárlók kereseti jogának problémaköre az áthárítás (*passing-on defence*) kérdésével kapcsolatban kerül elő. Ez arra utal, amikor egy szolgáltatási lánc egyes fokain aktív vállalkozások a fölöttük álló fokon helyet foglaló vállalkozás versenyellenes tevékenységéből fakadó következményt (magasabb ár) az alattuk állóra terhelik, így ők ugyan közvetlen alanyai a magatartásnak, annak elszenvedői mégis a (vég)fogyasztók lesznek. A joggyakorlat az Egyesült Államokban korlátozó [Illinois Brick Co. et al. versus Illinois et al. 431 U.S. 720 (1977)], míg Németországban megengedő (BGH, 28.06.2011).

értékesíteni a magasabb ár következtében. A második esetben a mennyiség csökkenése miatt a fogyasztói jólét kiesése nem jelenik meg a termelői oldalon, így holtteher-veszteség alakul ki, ami a társadalmi jólét csökkenéséhez fog vezetni.

A bíróságok – és ebbe a magánjogi keresetben megítélt kártérítéseket is bele kell érteni – így hatékonyabban töltik be a rendeltetésüket, szemben a kizárólag a versenyellenes magatartás miatt kiszabott, de a fogyasztókat, versenytársakat kompenzáció nélkül hagyott adminisztratív bírsággal (*Wils* [2009]).

Részleteiben, a versenyhatóság információs és intézményi-költségvetési előnye megjelenik a bírság kiszabásával kapcsolatban is, mivel a bírság mértéke a jelen rendszerben – ahol a magánjogi kereseteknek nincs gyakorlata – nagyobb elrettentő hatással bír. Az információs előny a kartellek „feladásával” kapcsolatos engedékenységi programokban is megjelenik: ilyen programokhoz és az abban gyűjtött információhoz a magánfeleknek korlátozottan van csak hozzáférésük.⁴⁷ A hozzáférést elsősorban a jog korlátozza, köz- vagy magánérdek alapján, egyensúlyt keresve az adott helyzetben egymással ellentétes érdekek – a szóban forgó dokumentumok feltárásához fűződő érdek és a szóban forgó dokumentumok feltárása által veszélyeztetett érdek – közötti egyensúly megteremtésével. A 2014/104 irányelv is rendelkezik arról, hogy a versenyhatóság belső irataira nem terjedhet ki a dokumentumismeretési eljárás, amennyiben annak magánjogi céljai vannak.

- ♦ „[a] felperes kártérítéshez való joga hatékony védelmének biztosításához nincs szükség arra, hogy az EUMSZ 101. vagy 102. cikke alapján folytatott eljárással összefüggő valamennyi dokumentum feltárásra kerüljön a felperes részére pusztán azon az alapon, hogy a felperes kártérítési keresetet szándékozik indítani, mivel rendkívül kicsi a valószínűsége annak, hogy a kártérítési kereset alátámasztásához az ezen eljárás iratai között szereplő valamennyi bizonyítékra szükség lesz.” (*Európai Parlament és Tanács* [2014]) 22. pont.)

A magánjogi keresetek elrettentő ereje ezzel szemben jóval gyengébb, hiszen az egyéni érdekek a legtöbb esetben megosztottak, és annak is minimális az esélye, hogy az összes érintett egyszerre nyújtsa be a kárigényét. Ez a probléma jelenik meg a magánfelek „kereseti kedvének” vizsgálata kapcsán is: az egyéni kártérítés feltétele a bírósági eljárás, amely költségigényes, és a legtöbb eljárást kezdeményező fél racionálisan mérlegeli annak a lehetőségét, hogy indítson-e ilyen keresetet. A következtetés negatív, ha a keresetből származó haszon nem haladja meg a keresettel

⁴⁷ Érdekes kérdés, hogy vajon a magánjogi keresetek befolyásolják-e a kartellben részt vevő, de abból kilépni kívánó vállalkozásokat, hiszen az engedékenységi (*leniency*) programok nem adnak mentességet a magánjogi keresetek ellen (*Klein* [2010], *Kellerbauer* [2014] 56. o., *Sanders és szerzőtársai* [2013] 174. o.)

járó költségeket (ez nem akkora jelentőségű abban az esetben, ha az eljárás költségei a megítélendő kártérítésen felül teljes mértékben a vesztes felet terhelik); a következtetés pozitív, ha a kereseti kérelem alapján az eljárás költségeivel összevetve magasabb kártérítésre számíthat a felperes. Ezt nevezik célravezető érzéketlenségnek (*rational apathy*) (lásd például: *Van den Bergh* [2013] 17. o.).

A keresettel kapcsolatban felmerülő költségekre (ügyvédi díj, kereseti költségek) adott válasz legtöbbször felveti a potyautas-problémát: a potenciális kereseti kérelmező megvárja, amíg valaki ezeket a költségeket vállalja, és csatlakozik annak a keresetéhez. Ha azonban ilyen nincs, akkor a kereseti kérelem el sem jut a bírósághoz.⁴⁸

Hogyan lehet hatékony az ügyvédi sikerdíj alkalmazása Európában?

A versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatban képviselőként fellépő szervezet vagy ügyvéd csak akkor fog eljárni az ügyben, ha erre pénzügyileg ösztönzött. A korábban említett gondok – képviseleti kérdés, részvétel-kinyilvánításon vagy vélelmezett részvételen alapuló perközösségek – kezelésére az Egyesült Államokban a sikerdíj (*contingency fee*) alkalmazását engedélyező jogszabályok kínálnak megoldást. *Van den Bergh* [2013] kiemeli, hogy a kezdeti pénzügyi finanszírozás kiegyenlítésére az ügyvédek könnyebben jutnak kölcsönhöz (illetve általában az ügyvédek pénzügyi helyzete jónak mondható), valamint a kereset sikerességének megállapítására fel tudják használni jogi tapasztalatukat (a fogyasztói szervezeteknek ilyen nem nagyon van) (*Van den Bergh* [2013] 31. o.).

Az ügyvédi sikerdíj hatékony alkalmazását elősegítheti a kereseti jogosultsággal rendelkezők körének kiterjesztése a közvetett vásárlókra. Ez lehetőséget adna egy nagyobb pertársaság kialakulására, ami pedig valószínűleg elrettentőbb lenne a jogellenes magatartás elkövetőjének, hiszen nagyobb magánjogi kártérítési kötelezettséggel kellene számolnia (lásd még *Backhaus–Cassone–Ramello* [2012]). Egyes közgazdasági megközelítések szerint egy széles körű magatartás általi érintettséget megengedő jogi környezet a versenyellenes magatartásból származó negatív hatásokat is hatékonyabban tudná internalizálni (*Basso–Ross* [2010]). Ez nem feltétlenül vezetne többszörös vagy büntető kártérítéshez, viszont jelentősen javítana a kereseti hajlandóságon (tekintettel a közvetlen kapcsolatban állók kereskedelmi érdekeire).⁴⁹ Az amerikai joggyakorlatban megjelent, hogy a többször kártérítés megítélésének a lehetősége „komoly veszélyt jelent a jogsértőkre”, valamint csak így lehet kellően kompenzálni a versenyjogi jogsértést elszenvedő feleket.

⁴⁸ A racionális érzéketlenség kezelésére a perközösségek engedélyezése lehetne az egyik megoldás. Ezzel kapcsolatban lásd *Van den Bergh* [2013] 20. és köv. o., valamint *Kalven–Rosenfeld* [1941].

⁴⁹ A közvetlen és közvetett érintettek kereseteinek eredményességével kapcsolatban lásd *Renda* (szerk.) [2008].

A tanulmány e pontján érdemes röviden összevetni az ügyvédi sikerdíj európai gyakorlatát az amerikaival. Tekintettel arra, hogy az EU-ban nincs harmonizált gyakorlat, és az aktuális trend sem kifejezetten segíti ennek kialakulását, a tengerentúli tapasztalatokból levonható tanulságok hasznosak lehetnek.

Az egyesült államokbeli tapasztalatok – bár a szakirodalom megjelenik szögesen ellentétes érvelés is⁵⁰ – az ügyvédi sikerdíj versenykultúrára kifejtett pozitív hatását támasztják alá (*Davis–Lande* [2013a] 1269–1270. o., *Davis–Lande* [2013b], *Lande* [2014]). A sikerdíjas rendszer ellen érvelők előszeretettel hivatkoznak például arra, hogy a sikerdíj a „szegények keresetehz jutását biztosító” rendszer, viszont az ügyvédi képviselőt megfizetni képes ügyfelek is gyakran sikerdíjas szerződést kötnek az ügyvédekkel (*Laufer* [1983] 749. o.). Nem teljesen világos azonban, hogy ez mennyiben szolgál a sikerdíjellenes érvként.

Sokkal helytállóbb kritikája az amerikai rendszernek az, hogy az ilyen képviselői rendszerben az ügyvéd válik a keresete urává, azaz az ügyfél rendelkezési joga csorbul. Az ügyvéd, feltételezhetően, saját gazdasági érdekeinek megfelelően fog dönteni a lépésekről, azaz nem csak a képviselőt fogja ellátni, de egy gondos gazda magatartásával a saját pénzügyi érdekeit is szem előtt fogja tartani, és azoknak megfelelő döntéseket fog hozni. Ha kell, akkor az ügyfél esetleges érdekeivel ellenkezőket is (például peren kívüli egyezségekre fog törekedni, amikor az ügyfél a nagyobb kártérítés reményében még folytatná a pereskedést).⁵¹ E mögött a viszonylag kis befektetéssel nagy hasznot remélő ügyvédi magatartás áll. Hasonlóképpen ehhez, a csoportos keresetek estében az ügyvéd egy „gazdasági társaságot vezető” tisztségviselőként is el tud járni, tekintettel arra, hogy a pertársaság tagjai között megosztott felelőséget (és fizetési részkötelezettséget) a társaság érdekeinek és a saját érdekeinek megfelelően fogja képviselni.⁵² Ez kialakíthat olyan helyzetet, amikor a pertársaság tagjai nem feltétlenül a képviselő céljaival és elveivel megegyezően gondolkodnak az ügy folyamatáról.

A legszembetűnőbb kritikája a sikerdíjas rendszernek azonban legalább annyira erkölcsi, mint gazdasági eredetű: az ügyvédet sikeres és gyors ügyvitel esetén megillető váratlan nyereség (*Clermont–Currivan* [1978] 574. és köv. o. *Laufer* [1983] 750–753. o.). Egyrészt a gyors eljárás felvetheti annak a kérdését, hogy valójában indokoltak voltak-e az ügyvéd által magasnak beállított kockázatok, amelyek miatt a sikerdíjnak magas százalékban kellett megjelenni. Ebben az esetben ugyanis az ügyvédi képviselőt igénybe vevő ügyfél jobban járt volna az óradíjas rendszerrel, hi-

⁵⁰ Az 1970-es és 1980-as évek óta fellelhető az amerikai joggazdasági szakirodalomban ezzel a díjfizetési alkalmassággal kapcsolatos vita. Egyik legjobb összefoglaló alkotás ebben a témában *Laufer* [1983], lásd még *Clermont–Currivan* [1978], *Kraut* [1972], *Schwartz–Mitchell* [1970].

⁵¹ Ennek persze, az ellenkezője is igaz lehet, azaz az ügyvéd tovább akarja vinni az ügyet, amikor az ügyfél már a kisebb „pénzhez jutásnak is örülne”, különösen, ha nagy szüksége van a pénzre.

⁵² Ennek alapja a gazdasági társaságok vezető tisztségviselőjét terhelő nagyobb felelősség, valamint a korábban már említett képviselői probléma.

szen valószínűleg a megítélt kártérítés magasabb százaléka maradt volna nála. Így az ügyvédet olyan „váratlan” nyereség illeti meg, amelynek az esélye az ügyfél előtt nem volt ismert. Az igazság azonban az, hogy azok az ügyvédek fogadják el a sikerdíjas szerződést, akik bíznak a kereset sikerében, és ennek érdekében hajlandók nagyobb kockázatot vállalni és a keresetet fedezni. Ha az ügyfél előtt minden információ ismeretes, akkor nincs ebben erkölcsileg kivetnivaló: az ügyvéd nem rosszhiszeműen vezeti félre a képviselt személyt (erre az ügyvédi kamarai kódexek szerint nem is lenne lehetősége). Az, hogy az ügyfél szívesebben fizet, ha nyer, de nem annyira szívesen, ha gyorsan és sokat nyer, inkább az ügyfél alulinformáltságának a kérdése, mintsem erkölcsi megfontolást igénylő tényezője a szerződési keretrendszernek.⁵³ Igaz, nem várhatjuk minden ügyféltől, hogy a legbiztosabb tudással képes legyen kijelenteni, mi lesz a kimenetele az ügyének, s képes legyen ennek megfelelő díjazási rendszert kialakítani az ügyvitelre.

A fentiek kiegészítéseként, az is látható, hogy a versenyjogi témájú ügyvédi sikerdíjas esetek elemzése és összehasonlítása egyértelműen azt mutatja, hogy az Egyesült Államok magánjogi keresetekre kidolgozott rendszere igenis alkalmas arra, hogy a kárt elszenvedettek kártérítésben részesítse: a Lande és Davis által elemzett hatvan legnagyobb értékű keresetben a magánfelekhez juttatott készpénz mennyisége 35 milliárd dollárt ért el (*Lande–Davis* [2008] 879. o., *Lande* [2014]). E keresetekben megítélt kártérítés 20 százaléka jutott az ügyvédeknek, ami szintén cáfolja azt a tévhitet – amelyet sokan hangoztatnak a sikerdíj ellen –, hogy a keresetek legnagyobb kedvezményezettjei az ügyvédek. A szerzők kiemelik azt is, hogy a legtöbb ügy a vélelmezett részvételen alapuló (*opt-out*) rendszer alapján juttatta kártérítéshez az érintetteket, ami azonban egyelőre az európai jogi kultúrában inkább visszatetszést vált ki (*Lande* [2014] 6. o.). Az idevágó EU-irányelv sem javasolja a részvételi szándék kifejezett kinyilvánítását nem igénylő keresetek bevezetését, annak ellenére, hogy néhány EU-tagállamban ilyen keresetekre már most is van lehetőség (*Foer–Cuneo* [2014]). Meg kell jegyeznünk, hogy az Egyesült Államokban, annak ellenére, hogy az általános gyakorlat az vélelmezett részvételen alapuló pervitel, egyre gyakoribb az, hogy egyes felek a csoportpért elhagyva, egyéni úton élnek a kereseti jogaikkal (*Baer* [2014] 5. o.).

KÖVETKEZTETÉSEK

Mint láttuk, a versenyjogi jogsértések negatív hatásainak szenvedői gyakran a közvetett ügyfelek és a fogyasztók. Összehangolt magatartásból vagy erőfölénnyel való visszaélésből származó áremelkedésnek vagy csökkent fogyasztói választási lehe-

⁵³ Ez felmerülhet még a kevésbé jómódú ügyfelek nagyobb kockázati félelmében is (akkor is kellene fizetniük az ügyvédnek, ha nem sikerül a bíróság előtt a saját igazukat bizonyítani).

tőségnek a fogyasztói és az osztársadalmi jólétet csökkentő hatásai ismertek. Az allokációs és disztribúciós hatékonyság sérül és holtteher-veszteség keletkezik. Ezek kiigazítása a köz- és magánjogi keresetek összehangolt és teljes körű alkalmazása által lehet csak eredményes. A túlzott mértékű kereseti igények benyújtása (*frivolous suits*) és a hatóság által kiszabott bírság nem megfelelő mértékű elrettentésének (*under-deterrence*) korrigálása egy hatékony magánjogi jogérvényesítés biztosítása mellett azonban elképzelhető.

Annak érdekében, hogy a versenytársak és a fogyasztók igazságszolgáltatáshoz való joga „teljes mértékben” érvényesüljön, az elszenvedett, a pénzügyileg kifejezhető sérelmet pedig orvosolják, a jelenlegi jogi keretrendszeren javítani kell. A versenyjogi jogsértések folytán érdekelt vállalkozások, versenytársak és adott esetben a végfelhasználók – és különösen, ezek tömegét jelentő csoportok – számára jelentős mértékben megkönnyítheti az igazságszolgáltatáshoz s lényegében kártérítéshez való hozzáférést, ha csak pernyertességük esetén kell ügyvédi munkadíjat fizetniük. Így a versenyjogi eljárásban megállapított adminisztratív bírságot kiegészítve nagyobb elrettentő ereje lenne a magánjogi szankció létének is, és elégtételt kapnának a ténylegesen károsodott érintettek is. Az ösztönző jogpolitikai eszközök között szerepelhetne az ügyvédi sikerdíj kifejezett engedélyezése és annak a kollektív kereseti jogokkal való kombinálása. Ezt támasztják alá az amerikai jogi kultúrában az 1960-as években felgyorsult sikerdíj alapú ügyvédi díjazási rendszer alkalmazásának a tapasztalatai is (lásd még *Burbank–Farhang–Kritzer* [2013].).

Az ilyen díjazási rendszerben a központi kérdés a nyújtott ügyvédi szolgáltatás és az azzal párba állítható díj mértékének kapcsolata. Ez, mint láttuk, függ a kereset jellegétől – *follow-on* vagy *stand-alone* –, az ügyfél informáltságától és anyagi helyzetétől, az ügy sikerességének valószínűségétől, valamint az ügyvéd magabiztoságától is. Ahhoz, hogy az ügyvédnek megérje sikerdíj alapú rendszert alkalmazni, a fizetendő díjnak az ügyvéd hagyományos óradíját és a per sikerének függvényében kialakított kockázati tényező összegét kell tartalmaznia. Az, hogy mekkora összegről van szó, azonban szabályozási kérdés. Alapesetben, a fenti tényezők figyelembevételével meg lehetne határozni egy olyan mértéket, amelytől nem lehet magasabb díjazást kiszabni. Erre találunk példát a polgári jog számos rendelkezésében, amelyek a szerződésekkel kapcsolatosan az arányosság elvét követik.⁵⁴ Amennyiben pedig a magánjogi kártérítési ügy egy tagállami versenyhatósági döntést követ – amelyben a hatóság döntését perdöntő bizonyítékként kell elfogadni a bíróságnak, és csak a kár mértéke, valamint az okozati összefüggés megállapítása a kérdéses –, a sikerdíj összegét mérsékeltebben kellene meghatározni.

⁵⁴ Például, a foglaló (Ptk. 186. paragrafus 5. bekezdés), a kötbér (Ptk. 188. paragrafus) esetében. A polgári jog a túlzott mérték meghatározásakor a konkrét helyzetet elemzi, ahogyan azonban a kötbér és a foglaló meghatározásakor, úgy a sikerdíjnál is ki lehet jelölni egy maximális mértéket. Ebben segít néhány amerikai tagállam gyakorlata, ahol a sikerdíj mértéke maximálva van a pertárgy értékének százalékában.

Az ügyvédi sikerdíjjal kapcsolatosan nincs harmonizált európai uniós gyakorlat, ahhoz a tagállami jogrendszerek eltérően viszonyulnak. Ez nem segíti az egységes piac kialakulását, sőt sokkal inkább a szolgáltatási szabadság mesterséges korlátozásához vezet – valószínűleg indokolatlanul.

A versenyjogi eredetű magánjogi kérelmekkel kapcsolatos díjazások a magyar jogszabályokban sem egyértelműek. Egyik lehetséges értelmezés, hogy a versenyjogi jogsértésekből eredő igények érvényesítése kapcsán nem kizárt egy kidolgozott és garanciákat biztosító (gondossági kötelmi köteleket tiszteletben tartó) ügyvédi munkadíj ily módon történő számítása. Ma már Hollandiában és Németországban, egy sajátos összefüggésben ugyan, de megnyílt a lehetőség az ügyvédek ily módon történő alkalmazása előtt.⁵⁵ Ez a példa követendő, ha nem is minden biztosítási vagy egyéb gazdasági jellegű ügyben, de a versenyjogi jogsértések magánjogi vonatkozású kereseteiben mindenképp.

Ahhoz, hogy a sikerdíj alkalmazása ténylegesen elősegítse az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, figyelembe kell venni az ügyfelek érdekeit, el kell látni őket az ilyen díjszabás gyakorlati problémáira vonatkozó tájékoztatással, és gondosan mérlegelni kell a pernyertesség és a pervesztesség kilátásaiból eredő kockázatokat. Mindamellett fontos, hogy a jogvita eredményeihez fűződő anyagi érdekek ne kerüljenek aránytalanul túlsúlyba a jóhiszemű pervitel követelményéhez képest. Az Európai Unió magánjogi keresetekre vonatkozó irányelve is annak biztosításához szükséges szabályokat határoz meg, hogy a versenyjogi jogsértés következtében kárt szenvedett személyek az adott vállalkozásokkal szemben hatékonyan érvényesíthessék az elszenvedett kár teljes megtérítésére vonatkozó jogukat. Gyakran azonban túl szűklátókörűen.

Elgondolkodtató lehet az a javaslat, amely az ügyvédi sikerdíj alkalmazásának lehetőségét megengedi, de egyben kiterjeszti azzal, hogy a legmagasabb összegét – akár százalékban – meghatározza, az ilyen megállapodással képviseltetett perekben való ügyvédi részvételt pedig a bíróságnak jóvá kell hagynia. Ez adott esetben elegendő garanciát adhat a peres feleknek arra, hogy a perben álló ügyvédek – a bíróság által is kontrollált módon – az ő érdeküket képviseljék. Egy csoportos keresetet lehetővé tevő és az ügyvédi sikerdíj alkalmazását engedő keretrendszer a versenykultúrára is pozitív hatással lenne, amellett hogy pontosabban kiigazítaná a versenyjog-ellenes magatartásból származó közgazdasági sérelmeket is, és segítene az optimális perlési ösztönzők megteremtésében, orvosolná a párhuzamos perekből fakadó adminisztrációs többletköltségeket. Jelenleg azonban Európában erre kevés esély van.

⁵⁵ German Federal Constitutional Court (BVerfG), decision of 12 December 2006 in case no. 1 BvR 2576/04 (1–115) in Frau Dr. T. (http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20061212_1bvr257604.html), és District Court of The Hague, 16 February 2007 (case no. LJN AZ8717), summary judgment (KG) 07/94 in X vs. Y (re: quota pars litis), http://zoeken.rechtspraak.nl/default.aspx?searchtype=kenmerken&instantie_uz=Gerechtshof+s-Gravenhage).

IRODALOM

- ABA [é. n.]: When You Need a Lawyer. Legal Fees and Expenses. What are contingent fees? American Bar Association, http://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_issues_for_consumers/lawyerfees_contingent.html.
- ANDREWS, N. H. [2001]: English civil procedure: three aspects of a long revolution. Centro di studi e ricerche di diritto comparato e straniero, Róma.
- BACKHAUS, J. G.–CASSONE, A.–RAMELLO, G. B. [2012] The Law and Economics of Class Action in Europe. Lessons from America. Edward Elgar, Cheltenham:
- BAER, B. [2014]: Public and Private Antitrust Enforcement in the United States. Remarks as Prepared for Delivery to European Competition Forum 2014. Brüsszel, február 11.
- BASSO, L.–ROSS, T. [2010]: Measuring the True Harm of Price-Fixing to Both Direct and Indirect Parties. *Journal of Industrial Economics*, Vol. 58. No. 4. 895–927. o.
- BELÉNYESI PÁL–SZABÓ PÉTER [2008]: Az ügyvédi munkadíj egyik sajátos fajtája, az úgynevezett contingency fee szerepe a versenyjogi jogsértésekből eredő igények bíróság előtti érvényesítésében. Megjelent: *Boytha Györgyné* (szerk.): *Versenyjogi jogsértések esetén érvényesíthető magánjogi igények*. HVG–Orac, Budapest, 9. fejezet.
- BERTA ALÍZ [2010]: A csoportos keresetindítás intézményesülése a magyar jogrendben. Megjelent: *Ádám Antal* (szerk.): *PhD-tanulmányok*, 9. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 115–136. o.
- BURBANK, S. B.–FARHANG, S.–KRITZER, H. M. [2013]: Private enforcement. *Lewis & Clark Law Review*, Vol. 17. 637–722. o.
- CLERMONT, K. M. –CURRIVAN, J. D. [1978]: Improving on the Contingent Fee. *Cornell Law Faculty Publications*, Vol. 63. No. 4. 529–639. o.
- CULP, J. [1987]: *Judex Economicus*. *Law and Contemporary Problems*, Vol. 50. No. 4. 95–140. o.
- DAVIS, J. P.–LANDE, R. H. [2013a]: Toward an Empirical and Theoretical Assessment of Private Antitrust Enforcement. *Seattle University Law Review*, Vol. 36. 1269–1335. o.
- DAVIS, J. P.–LANDE, R. H. [2013b]: Defying Conventional Wisdom. The Case For Private Antitrust Enforcement. *Georgia Law Review*, Vol. 48. No. 1. 1–81. o.
- EB [2013a]: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A kollektív jogorvoslat horizontális európai kerete felé COM(2013) 401 final. Strasbourg, november 6. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX:52013DC0401>.
- EB [2013b]: A Bizottság ajánlása az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről. HL L 201/60. (2013/396/EU) 2013. június 11. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32013H0396>.
- EB [2013c]: A Bizottság közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. és 102. cikkének megsértése alapján indított kártérítési keresetekben a károk számszerűsítéséről (EGT-vonatkozású szöveg) HL C 167/07.
- EGK [1977]: A Tanács 77/249/EGK irányelve (1977. március 22.) az ügyvédi szolgáltatásnyújtás szabadsága tényleges gyakorlásának elősegítéséről. HL L 78 1977. március 26. 17–18. o. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977L0249:HU:HTML>.

- EK [1998]: Az Európai Parlament és a Tanács 98/5/EK irányelve (1998. február 16.) az ügyvédi hivatásnak a képzés megszerzése országától eltérő tagállamokban történő folyamatos gyakorlásának elősegítéséről. HL L 77. 1998. március 14. 36–43. o. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:31998L0005>.
- EK [2009]: Irányelvek az Európai Parlament és A Tanács 2009/22/EK irányelve (2009. április 23.) a fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról. HL L 110/30. május 1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32009L0022>.
- EURÓPAI PARLAMENT ÉS TANÁCS [2007]: Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről. HL L 199. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007R0861&from=HU>.
- EURÓPAI PARLAMENT ÉS TANÁCS [2014]: 2014/104/EU irányelve (2014. november 26.) a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról. HL L 349/1. [Magánjogi keresetek-irányelv], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32014L0104>.
- FLECHEUX, G. [1988]: La rémunération des prestations de service de l'avocat. Gazette du Palais, április 7.
- FOER, A. A.–CUNEO, J. W. [2010]: The International Handbook of Private Enforcement of Competition Law, Edward Elgar Publishing.
- HELLAND, E.–TABARROK, A. [2003]: Contingency fees, settlement delay and low-quality litigation: Empirical evidence from two datasets. Journal of Law, Economics and Organization, Vol. 19. No. 2. 517–542. o.
- HODGES, C. [2007]: Global Class Action Project. Country Report: England and Wales. 9–10. o. http://globalclassactions.stanford.edu/sites/default/files/documents/England_Country%20Report.pdf.
- HORVÁTH ANDRÁS [2010]: Magyar versenyjogi fejlemények – informátori díj, legal privilege és csoportos per. Magyar Jog, 57. évf. 9. sz. 534–544. o.
- KELLERBAUER, M. [2014]: The recent case law on the disclosure of information regarding EU competition law infringements to private damages claimants. European Competition Law Review, Vol. 2. 56–62. o.
- KISS DAISY [2006] A polgári per titkai – kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből. HVG-Orac, Budapest.
- KALVEN, H.–ROSENFELD, M. [1941]: The contemporary function of class suit. University of Chicago Law Review, Vol. 8. No. 4. 684–721. o.
- KLEIN, G. J. [2010]: Cartel Destabilization and Leniency Programs. Empirical Evidence. ZEW Discussion Papers, No. 10-107.
- KRAUT, A. L. [1972]: Contingent Fee: Champerty or Champion? Cleveland State Law Review, 21. 15–29. o.
- KRITZER, H. K. [2004]: Risks, Reputations and Rewards. Contingency fee legal practice in the United States. Stanford Law and Politics, Stanford, CA.
- KUNZLIK, P. [1999]: Conditional fees: the ethical and organisational impact on the Bar. The Modern Law Review, Vol. 62. No. 6. 850–878. o.
- LANDE, R. H. [2014]: The Proposed Damages Directive: The Real Lessons from the United States. University of Baltimore Legal Studies Research Paper, No. 2014-19.

- LANDE, R. H.–DAVIS, J. P. [2008]: Benefits From Private Antitrust Enforcement: An Analysis of Forty Cases. *University of San Francisco Law Review*, Vol. 42. 879–918. o.
- LANDES, W. M.–POSNER, R. [1979]: Adjudication as a Private Good. *Journal of Legal Studies*, 8. 235–284. o.
- LAUFER, J. A. [1983]: Of Ethics and Economics: Contingent Percentage Fees for Legal Services. *Akron Law Review*, Vol. 16. No. 4. 747–759. o.
- LEE, G. [2012]: Attorney Fee Arrangements Really Matter in Terms of Access to Justice in Korea. Megjelent: *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, Vol. 11. 201–209. o.
- MARTIN, R. [2007]: Tarification des honoraires et Communauté européenne – l'exemple italien. *La Semaine Juridique, Édition Générale*, n°6. február 7.
- MŰK [1999]: 8/1999. (III. 22.) MŰK szabályzat, az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól [módosításokkal egységes szerkezetben lásd az 5/2008. (X. 29.) MŰK szabályzatban].
- MŰK [2011]: 1/2011. (VI. 17.) MŰK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól szóló többször módosított 8/1999. (III. 22.) MŰK szabályzat kiegészítéséről. http://www.magyarugyvedikamara.hu/upload/pdf/etikai_mod.pdf.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2010a]: A csoportos igényérvényesítés összehasonlító jogi modelljei – I–II. rész. *Külgazdaság*, 57. évf. 9–10. és 11–12. sz. 89–110. és 121–151. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2010b]: Magánjogi igények érvényesítése a GVH határozatai alapján. *Fogyasztóvédelmi Szemle*, 4. évf. 1. sz. 43–48. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2011]: A csoportos igényérvényesítés gazdaságtana és lehetőségei a magyar jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 66. évf. 3. sz. 163–174. o.
- O'REGAN, M. [2014]: Changes to the private litigation regime in the UK: are more collective damages actions on the way? *Kluwer Competition Law Blog*, <http://kluwercompetition-lawblog.com/2014/05/06/changes-to-the-private-litigation-regime-in-the-uk-are-more-collective-damages-actions-on-the-way/>
- OXFORD ECONOMICS–CIVIC CONSULTING [2008]: Evaluation of the effectiveness and efficiency of collective redress mechanisms in the European Union. Study for European Commission DG Sanco, http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/collective_redress_en.htm#Studies.
- PÁPAI TARR ÁGNES [2007]: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. évf. 2. sz. 100–118. o.
- POPOFSKY, L. [2014]: Opt-Out Antitrust Class Actions–A U.S. Perspective on the Consumer Rights Bill Pending in the UK's Parliament. *Antitrust & Trade Regulation Report*, Vol. 106, No. 2651
- POSNER, R. [1986]: The Summary Trial and Other Methods of Alternative Dispute Resolution: Some Cautionary Observations. *University of Chicago Law Review*, 53. 386–393. o.
- POSNER, R. [2007]: *Economic Analysis of Law*. 7. kiadás, Wolters Kluwer, New York.
- PRIEST, G. L.–KLEIN, B. [1984] The Selection of Disputes for Litigation. *The Journal of Legal Studies*, Vol. 13. No. 1. 1–56. o.
- RENDA, A. (szerk.) [2008]: Making Antitrust Damages Actions More Effective in the EU: Welfare Impact and Potential Scenarios. Centre for European Policy Studies–Erasmus University Rotterdam–Luiss Guido Carl, Brüsszel–Rotterdam–Róma.
- RICKMAN, N. [1999]: Contingent fees and litigation settlement. *International Review of Law and Economics*, 19. 295–317. o.

- RUBINFELD, D. L.–SCOTCHMER, S. [1993]: Contingent Fees for Attorneys: An Economic Analysis, *RAND Journal of Economics*, 24. 343–356. o.
- SANDERS, M.–JORDAN, E.–DIMOULIS, C.–SCHWEDT, K.–DILUIGI, B.–VAN WISSEN, M. [2013]: Disclosure of leniency materials in follow-on damages actions: striking „the right balance” between the interests of leniency applicants and private claimants? *European Competition Law Review*, Vol. 34. No. 4. 174–182. o.
- SCHWARTZ, M. L.–MITCHELL, D. J. B. [1970]: An Economic Analysis of the Contingent Fee in Personal Injury Litigation. *Stanford Law Review*. Vol. 22.No. 6. 1125–1162. o.
- SHAVELL, S. [1982]: Suit, Settlement, and Trial: A Theoretical Analysis Under Alternative Methods of the Allocation of Legal Costs. *Journal of Legal Studies*, 11. 55–81. o.
- SZALAI ÁKOS [2014]: Kollektív keresetek joggazdaságtana. *Iustum Aequum Salutare*, 10. évf. 1. sz. 163–81. o. <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20141sz/12.pdf>.
- TÁRCZY EDIT ZSUZSANNA [2010]: Class action az Európai Unióban és Magyarországon. *Sectio Juridica et Politica*, Mikolc, 38. évf. nyári szám, 503–521. o.
- TOWERS PERRIN [2008]: 2008 Update on U.S. Tort Cost Trends. Towers Perrin, New York, 21 o. <http://www.fljustice.org/docs/Towers2008study.pdf>.
- TOWERS WATSON [2011]: 2011 Update on U.S. Tort Cost Trends. Towers Watson, New York, <http://www.casact.org/library/studynotes/Towers-Watson-Tort-Cost-Trends.pdf>.
- VAN DEN BERGH, R. [2013]: Private Enforcement of European Competition Law and the Persisting Collective Action Problem. *Maastricht Journal*, Vol. 20. No. 1. 12–34. o.
- WILS, W. P. J. [2003]: Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe?, *World Competition: Law and Economics Review*, Vol. 26. No. 3.
- WILS, W. P. J. [2009]: The relationship between public antitrust enforcement and private actions for damages. *World Competition*, Vol. 3. No. 21. 3–26. o.